

КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.912

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ МІГРАНТА-ІНОЗЕМЦЯ

Юлія СОЛОМКО,

здобувач кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

SUMMARY

The article reveals content of important external and internal factors which cause a criminal behavior of foreigner-migrant. The most characteristic features specific to different types of foreign-migrant criminals are illustrated. Sources of motivation to commit crimes by migrants are presented. Focuses on the presence of anti-social views, distorted values and beliefs, needs and interests, motivations and goals which lead to criminal behavior of foreigner-migrant. A mechanism of personality formation of foreign criminal in the context of his / her social orientation is examined. It is emphasized the problems associated with adaptation of foreigner-migrants to the new social environment, which may trigger criminal behavior of new comers. There are the certain aspects of lone criminals' migrants and ethnic organized crime groups.

Key words: identity of the perpetrator, migrants, crime, criminal personality worker.

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито зміст важливих зовнішніх та внутрішніх факторів, які обумовлюють злочинну поведінку мігранта-іноземця. Висвітлено найбільш характерні ознаки, притаманні різним типам злочинців мігрантів-іноземців. Представлені джерела мотивації на вчинення злочинів мігрантами. Акцентується увага на наявності антисоціальних поглядів, деформованих цінностей і переконань, потреб та інтересів, мотивів і цілей, які породжують злочинну поведінку особистості мігранта-іноземця. Розглядається механізм формування особистості іноземного злочинця в контексті її соціальної спрямованості. Наголошено на проблемах, пов'язаних з адаптацією мігрантів-іноземців до нового соціального середовища, які можуть спровокувати злочинну поведінку приїжджих. Виділяються окремі аспекти як злочинців-одинаків, так і етнічних організованих злочинних груп.

Ключові слова: особистість злочинця, мігранти, злочин, особистість злочинця-мігранта.

Постановка проблеми. Аналіз взаємозв'язку міграційних процесів та злочинності здійснюється, з одного боку, за рахунок дослідження цих явищ в загальному, а саме змін, що відбуваються в результаті міграції у соціально-демографічній структурі країни чи окремого регіону, їх впливу на злочинність та співвідношення даних про злочинність і міграцію, а з іншого – за рахунок вивчення особистості мігранта і з'ясування конкретних чинників, що обумовлюють вчинення ним злочину. Саме тому основою для вивчення особистості злочинця мігранта-іноземця стають дослідження мотивів його злочинної поведінки, встановлення та систематизація соціально-демографічних, індивідуально-психологічних, фізіологічних властивостей, моральних, етичних поглядів та цінностей злочинця, виокремлення характерних ознак, притаманних різним типам злочинців, розуміння механізму злочину.

Актуальність теми. Попри те, що особистість злочинця є предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних шкіл ще з моменту становлення кримінології як науки, актуальність цього феномена беззаперечна і сьогодні. Це пояснюється передусім тим, що особистість є джерелом, суб'єктивною причиною злочинних дій.

Надзвичайно вагомий внесок у розвиток вітчизняної кримінологічної теорії, яка стосується особистості злочинця, внесли такі вчені, як Ю.М. Антонян, Ю.Д. Блувштейн, В.М. Бурлаков, Л.М. Давиденко, П.С. Дагель, О.М. Джужа, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, Г.М. Мінковський. Дослідження особистості злочинця-мігранта знайшли своє виняткове місце у працях А.О. Йосипів.

Водночас постійний розвиток науки кримінології, зростання криміналізації, маргіналізації, глобалізації і міграції суспільства вимагають щоразу глибшого вивчення кримінологічної характеристики особистості мігрантів-іноземців, котрі перебувають в Україні законно чи незаконно, але вчиняють різні злочини, які в своїй сукупності утворюють зміст родового поняття – злочинність мігрантів-іноземців. Це питання було і залишається сьогодні одним з пріоритетних у дослідженнях, спрямованих на вивчення кримінальної міграції.

Отже, **метою статті** є з'ясування тих важливих складових особистості мігранта-іноземця, які зумовлюють його злочинну поведінку; з'ясування найбільш характерних ознак, притаманних різним типам злочинців мігрантів-іноземців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка особистість є індивідуальним вираженням соціально значущих властивостей, індивідуальною формою відображення буття і духовних умов суспільства. Її природну основу утворюють біологічні особливості, але визначальними факторами розвитку (її сутнісною підставою) виступають якості соціальні: погляди, здібності, потреби, інтереси, моральні переконання тощо [1, с. 238].

В процесі всієї попередньої життєдіяльності, всього, що життя пропонує індивіду, у нього виробляється така сукупність особистісних якостей, які обумовлюють вчинення злочину, – «він бере те, що йому якимсь чином підходить, що пов'язується з його минулим досвідом, запасом ідей, з його настроями, особистими особливостями, інтересами тощо, з усього цього він сам робить власні вис-

новки, і, спираючись на них, сам креслить для себе свою життєву лінію» [2, с. 15].

У колективній монографії «Генетика, поведение, ответственность» відомі радянські кримінологи В.Н. Кудрявцев, І.І. Карпєць разом з Н.П. Дубініним відстоювали виключно соціальну обумовленість злочинної поведінки [3, с. 14]. Вони звертали увагу на зростання злочинності у період кризових станів суспільства, вказували на несприятливі умови соціального середовища та життєдіяльності, що формували особистість злочинця.

Деякі вчені на підтвердження того, що біологічні фактори можуть самі по собі приводити до злочинної поведінки, що схильність до такої поведінки біологічно детермінована і може передаватися у спадок, наводять дані, за якими в загальній масі злочинців простежується чимало осіб з розладами психічної діяльності. Наприклад, серед злочинців, що вчиняють насильницькі злочини, достатньо висока питома вага людей (близько 30%), які мають психічні аномалії в межах осудності [4, с. 60]. Проте такі суб'єкти не складають більшість, а наявність психічних аномалій у конкретної особи не завжди свідчить про те, що саме вони зіграли криміногенну роль в її протиправній поведінці. Констатація певної психічної аномалії (наприклад, психопатії, олігофренії в ступені дебільності, органічного ураження центральної нервової системи) не пояснює вчинення людиною злочину, оскільки ні мотивація, ні внутрішні причини злочинної поведінки не представлені в діагнозі, який характеризується лише наявністю того чи іншого розладу, його ступенем тяжкості тощо.

Погоджуємось, що такі аномалії можуть сприяти виникненню протиправної поведінки, але лише як умова, не визначаючи таку поведінку в цілому. Це підтверджується численними психологічними, психофізіологічними, психіатричними дослідженнями, а також деякими кримінологічними даними, які дають підставу вважати, що ослаблення або спотворення психічної діяльності будь-якого походження сприяє виникненню і розвитку таких рис характеру, як дратівливість, агресивність, жорстокість. У свою чергу, це призводить до зниження вольових процесів, підвищення сугестивності, ослаблення стримуючих контрольних механізмів. Без сумніву, такі риси перешкоджають нормальній соціалізації особистості, призводять до інвалідності, заважають працювати чи займатися певними видами діяльності, що підвищує ймовірність здійснення протиправних дій і ведення антигромадського способу життя. Значимість зазначених факторів зростає в сучасних умовах, які характеризуються загальною психічною напруженістю, збільшенням кількості емоційно-стресових розладів, станів психічної дезадаптації.

З огляду на вищевикладене видається слушною думка відомого кримінолога В.П. Смєльянова, який зазначає: «Лише певна сукупність економічних, ідеологічних, соціальних, біологічних чинників дає реакцію, названу злочином <...> Причина злочинності – це синтез різноманітних явищ соціального і біологічного характеру» [5, с. 33].

Відомо, що «злочинцям притаманні антигромадські погляди, негативне ставлення до моральних цінностей і вибір злочинного, суспільно небезпечного шляху для задоволення своїх потреб. Причому все це властиво особам, які вчинили умисні злочини, так і тим, хто переступив закон з необережності» [6, с. 403].

Розглядаючи особистість злочинця, вчені представляють її як сукупність соціально-психологічних властивостей, які за певних ситуаційних обставин призводять до скоєння злочину. Так, науковець А.О. Йосипів зазначає, що особистість злочинця можна охарактеризувати як певну модель, соціальний і психологічний портрет, який володіє специфічними рисами. Під особистістю ж злочинця-

мігранта, на її глибоке переконання, слід розуміти сукупність соціально-психологічних рис, властивостей, якостей і відносин, а також їх соціально-демографічні особливості, які при певних життєвих обставинах штовхають мігранта до вчинення злочину [7, с. 41].

На наше переконання, необхідний аналіз всієї сукупності антисоціальних поглядів, навичок, звичок і нахилів, цінностей і переконань, деформованих потреб та інтересів, мотивів і цілей, які породжують злочинну поведінку особистості мігранта-іноземця.

Особистість злочинця мігранта-іноземця – це особистість людини, яка «самовільно розірвала якийсь вузол з безлічі соціальних вузлів», [8, с. 80] що зв'язують його з державою і суспільством.

Загальновідомо, що основою поведінки людини є насамперед її потреби, частка яких має біологічну природу (наприклад, у харчуванні, продовженні роду, самозбереженні), але методи і засоби їх задоволення у людини соціалізовані, опосередковані соціальною орієнтацією. В самій основі міграції, на думку С.К. Болдирєвої і Д.В. Колєсова, лежать саме незадоволені потреби, енергія яких здатна перетворюватися на енергію переміщення [16, с. 51].

Клейтон Альдерфер у 1970-х роках виділив три основні групи потреб: екзистенціальні (existence) – потреби в існуванні; соціальні (relatedness) – потреби у зв'язках, направлених на підтримку контактів, визнання, самоствердження, підтримки, групової безпеки; розвитку (growth) – потреби особистісного росту, які проявляються у прагненні людини до визнання та самоактуалізації. У своїй теорії К. Альдерфер намагався встановити зв'язок між задоволенням потреб та їх активізацією, внаслідок чого їм були виведені сім принципів:

- 1) чим менше задоволені потреби існування, тим сильніше вони проявляються;
- 2) чим слабше задоволені соціальні потреби, тим сильніше дія потреб існування;
- 3) чим повніше задоволені потреби існування, тим активніше заявляють про себе соціальні потреби;
- 4) чим менше задоволені соціальні потреби, тим сильніше стає їх дія;
- 5) чим менше задоволені потреби особистого росту та самореалізації, тим сильнішими стають потреби соціальні;
- 6) чим краще задоволені соціальні потреби, тим більше активуються потреби особистого росту;
- 7) чим менше задоволені потреби особистого росту, тим більше вони себе проявляють [9].

Злочинцям властива деформація загальнолюдських потреб за своєю спрямованістю та інтенсивністю. Так, психологічні дослідження свідчать про те, що в осіб, які вчинили тяжкі насильницькі злочини, потреби видозмінилися таким чином:

- потреба у спілкуванні змінилася на насильство над оточуючими;
- потреба у самостверженні – прагнення домінувати, застосовувати силу, принижувати іншу людину;
- потреба у визнанні – егоцентризм;
- потреба у повазі – демонстрацію своєї переваги будь-яким чином.

Це свідчить про наявність у носіїв зазначених потреб таких особливостей особистості, як брутальність, примітивізм, жорстокість.

Звернемо увагу на те, що потреби й інтереси людини залежать часто від освітньої характеристики. Освітній та інтелектуальний рівні багато в чому визначають характер злочину. Це зрозуміло, оскільки ці якості в значній мірі впливають на коло інтересів і потреб, спрямованість спілкування і проведення часу і, зрештою, на характер поведінки особи. Аналіз злочинності за останні роки

свідчить про підвищення кількості злочинців за рахунок осіб без певних занять, безробітних та мігрантів. Скажімо, для тих, хто вчинив хуліганство, грабежі, посягання на особу, характерний низький освітній та інтелектуальний рівні [10, с.88]. Найбільш криміногенну соціальну групу становлять особи, які не зайняті суспільно корисною працею: вони складають майже третю частину всіх злочинців. Як демонструють кримінологічні дослідження, особи з більш високим ступенем освіти здійснюють посадові та економічні злочини, а особи, які вчиняють хуліганство, посягання на особистість, крадіжки, грабежі та розбої, характеризуються, як правило, низьким рівнем освіти.

Видозмінені потреби формують відповідні мотиви. Мотивами (від фр. *motif*) називаються внутрішні сили, що спонукають людину до дій. Як писав О.М. Леонтьєв, будь-яка предметна діяльність відповідає потребі, але завжди однієї з мотивів: «Діяльності без мотиву не буває; «немотивована» діяльність – це діяльність, яка не без мотиву, а діяльність з суб'єктивно і об'єктивно прихованим мотивом» [11, с. 12]. У свою чергу, мотиви є наслідками ціннісних орієнтацій людини і виявляються у сфері розгалужених взаємовідносин між нею та суспільством. Такого роду ціннісні орієнтації визначають ставлення окремої особи чи суспільної групи до праці, колективу, культури, побуту та можуть бути визначені як вибір людиною певних матеріальних та духовних цінностей, що характеризують її спосіб життя [12].

Професор Ф.С. Сафуанов виокремлює три класи джерел мотивації на вчинення злочину [13, с. 19]:

1) пов'язані з антисоціальними цінностями;

2) пов'язані з рисами особистості, які розглядаються як характерологічні, такі, які відображають і інструментальні властивості поведінки, і мотиваційні утворення;

3) пов'язані з потребами біологічного рівня, наприклад, сексуальними потягами, без достатнього їхнього опосередкування соціалізованими цінностями і ситуативними факторами.

Як уже зазначалось, мотивація злочинної поведінки може бути одним з важливих критеріїв типології особистості злочинця мігранта-іноземця. Відповідно до джерел мотивацій, що пов'язані з антисоціальними цінностями, виділяються такі типи злочинців [13, с. 73].

1) «Випадковий». Вперше вчинив злочин, що суперечить соціально-позитивній спрямованості.

2) «Криміногенний». Характеризується такими особливостями:

– сформований за умов інтенсивної протиправної і аморальної поведінки оточуючих;

– у минулому здійснював аморальні вчинки і правопорушення, які продовжує повторювати;

– звик до негативної оцінки своєї поведінки;

– активний в ситуації вчинення злочину, вчиняє злочин без обґрунтованих зовнішніх приводів;

– корисливі приватновласницькі тенденції, пов'язані з ігноруванням права на всі види власності; це характерно для здійснення розкрадань, крадіжок, шахрайства, хабарництва та інших корисливих злочинів;

– індивідуалістичне ставлення до різних соціальних норм і принципів, до своїх загальногромадянських, службових, сімейних та інших обов'язків; такі антисоціальні риси визначають скоєння низки господарських злочинів, злочинів проти порядку управління, правосуддя, військових злочинів тощо;

– легковажно-безвідповідальне ставлення до встановлених соціальних цінностей та своїх обов'язків по відношенню до них, що виявляється в різних необережних злочинах.

Відзначимо, що кримінологічна характеристика особистості злочинця мігранта-іноземця обумовлена

нааявністю додаткових стресогенних факторів, які впливають на формування мотивів злочинної поведінки у мігрантів. Перш за все це фактори-штовхачі, ті обставини життєдіяльності мігрантів, які вплинули на формування мотивів і цілей, що обумовили сам факт міграції, і, безумовно, фактори, які впливають на особистість мігранта безпосередньо по приїзду на обране ним місце. Іншими словами, адаптація в новому соціальному середовищі.

Для більш детального аналізу особистості злочинця-мігранта в кримінології пропонується розглядати механізм її формування, виходячи з наявної типології особистості злочинця, в якій критерієм типологізації виступає її соціальна спрямованість. Відзначимо, що ця типологія, запропонована В.М. Бурлаковим і М.М. Кропачовим [15, с. 32], видається цілком виправданою.

Так, професійний тип, в якому спрямованість особистості деформована і представлена у вигляді негативної спрямованості спочатку, до впливу міграційних факторів. Така особистість відрізняється правовим нігілізмом, низькою загальною і моральною культурою, антигромадською установкою. Для цього типу характерна внутрішня тяга до вчинення повторних злочинів, він активний в знаходженні і створенні власними зусиллями ситуацій, що сприяють вчиненню злочинів. Прикладом такого випадку може служити образ злочинця-гастролера, який, по суті, використовує міграцію як спосіб вчинення злочину. Злочинець усвідомлює, що він переміщається в просторі, порушуючи кримінально-правові норми або з наміром здійснити це в майбутньому. Та й сам характер злочинної діяльності передбачає необхідність територіальних переміщень правопорушників. Пересуваючись і скоюючи злочини поза районом свого проживання, він тим самим прагне оволодіти новим кримінологічним простором, розширити сфери кримінального бізнесу, налагодити організаційні зв'язки зі злочинними формуваннями, намагається приховати правопорушення, ускладнити розслідування, його розшук тощо. До цього типу належать професійні злочинці (кілери, найманці та інші), особливо небезпечні рецидивісти. Сформувався спосіб життя для них, нерідко єдиний з внутрішньо прийнятними можливостями «заробити».

Звичайне для професійного типу злочинця-мігранта переміщення з метою скоєння злочину свідчить ще й про те, що злочинність як соціальне явище набуває у зв'язку з новими можливостями змогу виходу її на новий рівень з реалізацією додаткових можливостей.

Характерна для звичного типу злочинця значна деформація в структурі соціальної спрямованості обумовлена нестійкими і суперечливими соціально-психологічними властивостями та якість особистості. Цей тип відрізняється низьким рівнем правосвідомості, відсутністю чітких меж між моральним і аморальним, між «можна» і «не можна». Від професійного він відрізняється тим, що для скоєння злочину переважно використовує різні життєві ситуації, і він не активний в самостійному створенні таких ситуацій. Саме для цього типу злочинця в процесі переміщення в значній мірі характерна схильність до впливу чинників, пов'язаних з міграцією, починаються дії з початком переміщення індивіда (власне міграції) і закінчуються адаптацією на новому місці проживання. До цього типу належать особи, які вчиняють повторні злочини, в тому числі рецидивісти, але рецидив найчастіше змішаний. Як приклад наведемо випадки, коли мігранти, що залишаються без постійного джерела доходів, звично знаходять альтернативу легальному пошуку доходів – вчинення злочинів з корисливою або корисливо-насильницької мотивацією.

Для нестійкого типу нехарактерна наявність стійких або значних деформацій в структурі спрямованості особистості.

Компоненти негативної і позитивної спрямованості для такої особистості приблизно рівні, але їх спрямованість не має чітко вираженого вектора, і це може привести як до їх посилення, так і до ослаблення. Міграційні переміщення в цьому випадку виступають стресогенним фактором, впливаючи на особистість в більш негативному плані, ніж в позитивному. Між злочином і особистістю завжди є «привід», особистісна інтерпретація якого або веде, або не веде до скоєння злочину. До скоєння злочину можливі різні правопорушення або аморальні дії. Прибулі на нове місце проживання мігранти під впливом своїх співвітчизників, що мають великий досвід у протиправній діяльності, стають здатними на вчинення злочинів (переважно в співучасті).

Соціальна спрямованість недбалого типу здебільшого виражена позитивним компонентом, негативна спрямованість мінімальна. Характеризується легковажним ставленням до соціальних норм, які регулюють поведінку в суспільстві. Як правило, робить нетяжкі злочини, як навмисне, так і з необережності. Для такої особистості в умовах міграції характерно переважно вчинення дрібних крадіжок.

Випадковий тип характеризується позитивною соціальною спрямованістю без деформацій з боку негативного компонента, для нього характерний стійкий рівень правосвідомості. Злочини відбуваються виключно через тиск критичної життєвої ситуації, в якій суб'єкт не зміг домогтися бажаного результату своїх дій, не завдаючи суспільно небезпечних наслідків. Цей тип так само яскраво, як і перший, показує, що особистість, яка прагне досягти поставленої міграційним переміщенням мети, набагато простіше під впливом вищевказаних факторів скоює злочини в стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними діями потерпілого (місцеві жителі не бажать приймати в своє середовище сторонню людину). Для цього ж типу характерно вчинення і таких злочинів, як, наприклад, порушення правил дорожнього руху, в яких під впливом критичної ситуації, що виникла на дорозі, індивід не завжди може правильно оцінити ситуацію і допускає порушення охоронюваних законом суспільних відносин.

Загалом на злочинців-мігрантів можуть бути екстрапольовані всі відомі науці типи злочинців.

Слід погодитися з аналітиками, які вважають, що важливим фактором, який впливає на криміналізацію іноземних мігрантів, є проблеми, пов'язані з адаптацією цих осіб до нового соціального середовища. Так, перебуваючи в чужу країну, іноземці стикаються перш за все з різними психологічними, соціальними і побутовими труднощами. Вимоги, що пред'являються до іноземного мігранта, часто вже не корелюються з його особистими інтересами і бажаннями, що, в свою чергу, негативно впливає на його особистість і обумовлює підвищену криміногенність цієї категорії осіб.

У контексті досліджуваного хотілось би висвітлити, що розуміється під адаптацією. Так, адаптація (адаптованість) у кримінологічному сенсі є досягненням стану, за якого в нових умовах життя вирішення проблем життєдіяльності забезпечується засобами, дозволеними мораллю і правом держави перебування іммігрантів, і зводить ймовірність здійснення аморальних і протиправних вчинків до мінімуму. Адаптація мігранта на новому місці проживання представляє такий аспект його життєдіяльності, в якому реалізується фундаментальна властивість живої матерії до самозбереження і розвитку в конкретних умовах існування [16, с. 109].

Всучасній науковій літературі виділяють соціокультурну, психологічну і соціоекономічну (економічну) адаптацію [17, с. 12]. При цьому під психологічною адаптацією розуміється сукупність внутрішніх психологічних наслідків (виражене почуття особистості чи культурної ідентичності, добре психологічне здоров'я і досягнен-

ня психологічного задоволення в новому культурному контексті), під соціокультурною адаптацією – сукупність зовнішніх наслідків поведінки при взаємодії індивідів з новим середовищем, включаючи їхню можливість вирішувати щоденні соціально-культурні проблеми (в сім'ї, побуті, на роботі) [17, с. 13], а під соціоекономічною адаптацією – результат освоєння в процесі акультурації нових способів взаємодії в іншому культурному середовищі, що дають змогу мігранту повноцінно брати участь в соціальному та економічному житті суспільства приймаючої країни [18, с. 70]. Соціоекономічна адаптація виражається, наприклад, в задоволенні статусом зайнятості, умовами проживання, фінансовим становищем тощо. Вона характеризується наявністю чи відсутністю роботи, задоволеністю нею, рівнем професійних досягнень і добробуту в новій культурі.

Фактори, які впливають на соціокультурну адаптацію особистості мігрантів-іноземців:

1) демографічні характеристики: стать, вік, рівень безробіття, етнічна приналежність, склад сім'ї;

2) характеристики перебування в країні: тривалість проживання, початкові умови мігранта-іноземця, переїзди та переміщення всередині приймаючої країни;

3) нееконімічні та психологічні аспекти: рівень володіння мовою країни, обрана стратегія акультурації, вираженість та валентність етнічної, релігійної та громадянської ідентичності, рівень суб'єктивного благополуччя, соціальний чи етносоціальний капітал, сповідувана релігія і релігійність, стрес акультурації, аттїтуди на соціальну мобільність та зміну місця проживання тощо;

4) характеристики приймаючого суспільства: економічні умови, етнічний склад, культурна дистанція, відношення до мігрантів (рівень толерантності, вираженість мультикультурної ідеології, аттїтуди на соціальну рівність тощо);

5) державна політика у відношенні до мігрантів-іноземців: наявність квот, пільг, рівень корупції тощо [18, с. 71].

Соціальна адаптивність особистості впливає на поведінку людини у різних ситуаціях, в тому числі і в кримінальних. Залежно від соціальної адаптивності індивідів, умовно їх можна розділити на дві великі групи, два основних типи: соціально-адаптивний і соціально-деадаптивний типи особистості з виділенням проміжних варіантів.

Соціально-адаптивний тип особистості злочинця мігранта-іноземця відрізняється високим рівнем нервово-психічної, емоційно-вольової стійкості, опірністю (толерантністю) до стресу, довготривалим психофізичним перенавантаженням, розвиненими адаптивними властивостями нервової системи: силою, рухливістю нервових процесів. Ці якості можуть підсилюватись добре розвиненим інтелектом, що дає змогу суб'єкту успішно засвоювати той чи інший спосіб вчинення злочинів, гнучким мисленням, кмітливістю, прагматичним складом розуму, здатністю прогнозувати розвиток подій не тільки на час вчинення злочину, а й в подальшому, зокрема у ситуаціях активної протидії зусиллям правоохоронних органів. Такий тип особистості почасти характеризується досить широким колом інтересів (і не тільки в кримінальній сфері), відмінною пам'яттю, розвиненим рівнем уваги та уяви, загостреним сприйняттям. Відзначимо, що цей тип особистості зустрічається переважно серед професійних злочинців, лідерів злочинних угруповань, активних учасників здійснення групових злочинів, керівників різних організованих бандитських формувань.

У мотиваційній структурі особистості цього кримінального типу, як правило, переважають мотиви досягнення, ціннісні орієнтації, що дають їм змогу усвідомлено

ігнорувати соціальні норми, загальноприйняті правила поведінки, переступати недозволене. Тому характерною рисою таких осіб є низький рівень нормативності поведінки, відповідний ідентичному рівню правосвідомості.

Сукупність зазначених вище якостей особистості дає змогу представникам цього типу довше інших правопорушників ґрунтовно засвоювати кримінальний досвід, уміло використовуючи його у своїй злочинній діяльності, здобувати відповідну кримінальну кваліфікацію. Такий тип особистості розповсюджений серед професійних злочинців, лідерів організованих злочинних груп, активних учасників скоєння групових злочинів, керівників організованих злочинних співтовариств, бандитських формувань.

Якщо скористатися вищенаведеною типологією, можна сказати, що високий рівень соціальної адаптивності відрізняє перш за все осіб, віднесених до злісного і особливо небезпечного кримінальних типів.

Соціально-дезадаптивний тип особистості злочинця мігранта-іноземця. Такі особи відрізняються перш за все своєю низькою емоційно-вольовою стійкістю, зниженою стресостійкістю, невротичними симптомами, психічними аномаліями, розладами, психопатичними особливостями особистості, недостатньо високим рівнем інтелекту, слабо розвинутими прогностичними здібностями. Окрім цього, поведінка таких суб'єктів здебільшого зумовлена примітивними потребами, зокрема проводити час в постійних розвагах, які супроводжуються вживанням спиртних напоїв, наркотиків. А у випадку незадоволення таких потреб виникає неконтрольований стан фрустрації, з'являється підвищена агресивність, що призводить до вчинення різних злочинів насильницького характеру, починаючи від звичайного хуліганства і закінчуючи більш небезпечними злочинними діями, актами вандалізму, розбійними нападами.

Низький рівень соціальної адаптації можна спостерігати у осіб, яких кримінологія відносить до нестійкого, а також ситуативного типів злочинців, які нерідко підпадають під обставини, якими важко керувати, зберігаючи належну емоційно-вольову стійкість, самоконтроль над своїми діями та поведінкою. Тому такі особи частіше за інших виявляються під сильним впливом афективно забарвлених станів, емоцій гніву, фрустрації тощо.

Необхідно відзначити, що типологічні властивості тих, хто скоює злочини, мають різний ступінь вираженості, різноманітні поєднання. З цих причин можна говорити про проміжні або про змішані типи злочинної особистості.

Загалом у контексті психологічної адаптації переміщення в іншу культуру розглядається як ряд стресових життєвих змін, які вимагають мобілізації адаптивних ресурсів особистості і обов'язкової реакції у відповідь. В руслі робіт, присвячених дослідженню «культурного шоку», з'явилось припущення, що одним з найбільш істотних факторів, що впливають на адаптацію до іншої культури, є культурні відмінності між культурою країни виходу і культурою країни поселення мігрантів. Дослідниками психологічної адаптації було встановлено, що приїжджі з країн з більш «віддаленою» культурою відчували великі труднощі у сфері формального спілкування, близьких відносин і у встановленні контакту. (Е. Фернхем, С. Бохнер, 1986 рік). Злочинна поведінка мігрантів-іноземців, котрі приїхали на тимчасове чи постійне проживання в Україну, дуже часто визначається «збоями» в їх адаптації до умов життя в Україні. Саме це стає причиною вирішення проблем життєдіяльності кримінальними способами.

Одним з факторів, дестабілізуючих адаптацію мігрантів-іноземців до нового середовища, є нетерпиме ставлення приймаючого суспільства до представників іншої культури.

Воно виражається в загостренні національних забобонів, настороженості, упередженості суджень та оцінок, готовності приписувати їм неіснуючі негативні якості і мотиви, а також у пов'язуванні небажаних соціальних явищ з перебуванням мігрантів на цій території.

Серед важливих чинників, котрі можуть ускладнити або, навпаки, полегшити адаптаційний процес, є очікування мігрантів-іноземців. Було встановлено, що реалістичні очікування полегшують процес міжкультурної адаптації, тоді як помилкові очікування здатні викликати виникнення більшої кількості проблем і посилення стресу.

Осівши в певному місці, мігранти:

- асимілюються, включаються в ті відносини і стиль життя, які мають місце на цій території;

- бувають вже достатньо обізнані в кримінальній діяльності.

Розуміється, що в місцях своєї концентрації мігранти загострюють житлову проблему, посилюють безробіття, підвищують навантаження на всю інфраструктуру відповідного регіону, що ускладнює роботу транспорту, підприємств побутового обслуговування та інших галузей господарства. Все це сприяє зростанню криміногенності як мігрантів, так і корінного населення. Зокрема, суперечки мігрантів з місцевими жителями стимулюють об'єднання і тих, і інших за національними, земляцькими ознаками, що веде до утворення відповідних кримінальних формувань.

Щодо кількісної ознаки серед мігрантів-іноземців виділяються злочинці-одинаки і злочинні етнічні групи. За загальним правилом вчинення злочину групою підвищує його суспільну небезпеку, але злочинці-одинаки саме через те, що вони здатні діяти самостійно, майже завжди більш небезпечні. Вивчення практики засвідчує, що злочинці-одинаки часто схильні до скоєння цілих серій однотипових злочинів і це якраз найбільш показово для багатьох видів корисливих, корисливо-насильницьких і ставих злочинів. Слід зазначити, що злочинці-одинаки, як правило, не прагнуть до самоізоляції, однак для них характерна мотивація до здійснення злочинів, не пов'язана із забезпеченням інтересів будь-якої кримінальної групи або організації. Злочинні етнічні групи викликають особливий інтерес кримінологів, оскільки становлять соціальну базу етнічної організованої злочинності.

В перекладі з грецької етнос означає плем'я, народ, сталу людську спільноту, яка історично виникає на певній території і характеризується усвідомленням своєї єдності та самобутності, спільністю мови, культури, побуту, звичаїв, традицій та особливостями психологічного складу [19, с. 369].

Етнічні злочинні угруповання насамперед слід розрізняти за національною (етнічною) ознакою, а саме грузинські, чеченські, азербайджанські, вірменські, китайські, циганські та інші угруповання. В містах України, таких як Київ, Харків, Одеса, зосереджено найбільші громади азербайджанців, арабів, афганців, африканців, бангладешців, в'єтнамців, іранців, китайців, молдаван, пакистанців, румун, турків, угорців та мешканців переважно кавказьких і середньоазійських країн, що входили колись до складу СРСР. Наявність діаспор співвітчизників завжди притягує міграційні потоки. Від співвітчизників – членів етнічних громад – до майбутніх потенційних мігрантів надходить інформація про можливості працевлаштування, перебування, місця проживання та інших умов облаштування в Україні. Яскравий приклад мігрантів з Афганістану: ще перебуваючи на батьківщині, вони обговорюють всі організаційні питання з земляками, які вже легалізувалися в Україні. На це вказує і те, як впевнено почуваються вони після прибуття до місця призначення, їхня чітка лінія поведінки. Відомо, що на каналі незаконного переправлення

та легалізації на території України громадян Афганістану діє міжнародне злочинне угруповання з широкими і стійкими зв'язками в Афганістані, Пакистані, РФ та Україні [20].

Етнічні злочинні групи формуються на основі національної та кланової спорідненості, прийнятих традицій та звичаїв. Досліджуючи моральні норми різних етносів, виявляємо такі, в яких незаконна діяльність може і не розглядатись як злочинна (наприклад, наркобізнес у циган) [21]. Слід виділити, що представникам деяких народностей властиві особливо жорстокі способи вчинення злочинів, що пояснюється звичаями та традиціями свого народу, ненавистю до представників інших національностей. Усі ці угруповання мають певні особливості, як то місце дислокації, основні напрями діяльності тощо.

Етнічним організованим злочинним угрупованням притаманна спеціалізація за окремими видами злочинної діяльності. У деяких випадках це обумовлено зв'язками з організованою злочинністю на батьківщині та традиційними видами злочинної активності. В даний час в світі склалась стійка транснаціональна злочинна співтовариство, створені за етнічним, сімейним (родовим) або квазісімейним принципом (Коза-Ностра, японська «Боріокудан», естонська «Кайтселийте», так звана Російська мафія, колумбійські картелі тощо), діяльність яких супроводжується активною міждержавною експансією. Крім цього, на практиці зустрічаються випадки, коли частина прибутку від злочинної діяльності передається до державної казни країни походження членів етнічної організованої злочинної групи [22, с. 55].

За оцінками фахівців Європолу, на території Європи існує такий розподіл: традиційно турецькі та албанські організовані злочинні угруповання займаються імпортом та розповсюдженням наркотиків, зокрема героїну. Для румунських та болгарських організованих злочинних груп характерні корисливі злочини та торгівля людьми. Китайські організовані злочинні групи сприяють нелегальній міграції та торгівлі людьми з метою подальшої сексуальної експлуатації. Вони також отримують прибуток від контрабанди в країни – члена Європейського Союзу [23]. До речі, щодо китайських, в'єтнамських, тайландських етнічних злочинних угруповань, то вони зазвичай вчиняють злочини у своєму етнічному середовищі, займаються захопленням заручників. Кримські татари вибрали новий перспективний напрям діяльності – самозахоплення землі, молдавські етнічні злочинні угруповання займаються контрабандою, це можуть бути й безневинні товари широкого вжитку, і набагато серйозніші – наркотики та зброя. Африканці, як і цигани, займаються розповсюдженням наркотиків [24].

Для країн СНД характерна наявність дещо інших етнічних організованих злочинних угруповань та їх спрямованість. За даними, які наводить Г.М. Геворджян, чеченська спільнота займається незаконним експортом нафти та нафтопродуктів, металу, банківськими операціями, викраденням автомобілів, вимаганням. Азербайджанські угруповання спеціалізуються на насильницьких, корисно-насильницьких злочинах, шахрайстві, незаконному виготовленні алкогольних напоїв, торгівлі наркотиками, вимаганням. Вірменські вчиняють злочини у галузі економіки, займаються незаконним транспортним бізнесом, шахрайством, вимаганням, торгівлею зброєю. Грузинські спеціалізуються на квартирних крадіжках, розбійних нападах [25, с. 37]. Крім того, значною мірою етнічні злочинні угруповання пов'язані з найважливішим сектором тіньової економіки – «чорним» ринком товарів і послуг, не кажучи вже про незаконний обіг зброї, тероризм, піратство (кримінальна сфера) та відмивання грошей, отримання шляхом підкупу державних контрактів на

будівництво, імпорту сировини або товарів, що мають важливе значення для економіки (економічна).

Практично в кожному етнічному злочинному угрупованні є особи, які переховуються від правоохоронних органів інших держав у зв'язку із учиненням різноманітних злочинів на їхній території. Члени кожного п'ятого етнічного бандформування перебувають на цілковито нелегальному становищі, решта під різними приводами легалізують своє перебування в Україні, для чого оформляють фіктивні шлюби з громадянами України, набувають статусу біженця, частина з них мотивує своє перебування на території України відвідуванням родичів і знайомих, лікуванням у різноманітних медичних закладах тощо. В контексті сказаного необхідно пам'ятати, що усі мігранти-іноземці поділяються на легальних та нелегальних мігрантів. Останні є чимось на кшталт латентної злочинності, оскільки немає чітких відомостей стосовно точної кількості мігрантів. І коли злочин, вчинений мігрантом, виявлено, він реєструється і враховується офіційною статистикою, а в разі виявлення таких злочинів як кількість мігрантів, так і число злочинів, скоєних ними, залишаються невідомими.

Висновки. Для вивчення особистості злочинця мігранта-іноземця необхідний аналіз всієї сукупності антисоціальних поглядів, навичок, звичок і нахилів, цінностей і переконань, деформованих потреб та інтересів, мотивів і цілей, які породжують злочинну поведінку особистості мігранта-іноземця.

Мотиви злочинної поведінки мігранта-іноземця, як і будь-якого злочинця, здебільшого зумовлені деформацією загальнолюдських потреб за своєю спрямованістю та інтенсивністю. Втім, на формування мотивів вчинення злочину у мігрантів впливають додаткові стресогенні фактори. Насамперед це фактори-штовхачі, ті обставини життєдіяльності мігрантів, які вплинули на формування мотивів і цілей, що обумовили сам факт міграції. І, безумовно, фактори, які впливають на особистість мігранта безпосередньо по приїзду на обране ним місце, що лежать в основі адаптації мігранта до нових умов життя. Масив мігрантів-іноземців в Україні неоднорідний за своїм складом залежно від мотивації та цілей приїзду, тривалості перебування, демографічних, етнічних, психологічних, соціальних характеристик. Отже, різний і характер впливу цих мігрантів на кримінологічну ситуацію регіонів зокрема і держави в цілому. Очевидно, що, з одного боку особи, які вчиняють злочини, відрізняються один від одного за демографічними, соціальними або іншими ознаками, але з іншого – ці ж ознаки, можуть бути використані для виявлення у різних злочинців спільних рис.

Список використаної літератури:

1. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.
2. Лейкина Н.С. Личность преступника и уголовная ответственность / Н.С. Лейкина. – СПб. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. – 130 с.
3. Генетика, поведение, ответственность: (О природе антиобщественных поступков и путях их предупреждения) : [монография] / [В.П. Дубинин, И.И. Карпец, В.Н. Кудрявцев]. – М. : Политиздат, 1982. – 304 с.
4. Ходимчук О.О. Наявність психічних аномалій у осіб та їх вплив на вчинення насильницьких злочинів / О.О. Ходимчук // Право України. – 2003. – № 7. – С. 60–65.
5. Емельянов В.П. Преступность лиц с психическими аномалиями / В.П. Емельянов. – Саратов, 1980. – 97 с.
6. Ким Е.В. Личность преступника: криминологический анализ / Е.В. Ким, П.Г. Ри // Ученые заметки ТОГУ. – 2013. – Том 4, № 4. – С. 402–407

7. Йосипів А.О. Особистість злочинця – мігранта як об'єкт кримінологічного вивчення / А.О. Йосипів // Національний юридичний журнал: теорія і практика. – 2014. – № 5. – С. 40–43
8. Алауханов Е. Криминология : [учебник] / Е. Алауханов. – Алматы, 2008. – 429 с.
9. Нефедова К.М. Мотивация или мотивирование? Вот в чем вопрос! / К.М. Нефедова // Управление персоналом. – 2008. – № 17 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.top-personal.ru/issue.html?1728>.
10. Иванов Ю.Ф. Криминология : [навч. посіб.] / Ю.Ф. Иванов, О.М. Джужа. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 264 с.
11. Леонтьев А.Н. Общее понятие о деятельности / А.Н. Леонтьев // Основы теории речевой деятельности. – М. : Наука, 1974. – 250 с.
12. Філософія : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / [С.П. Щерба, В.К. Щедрін, О.А. Заглада] ; за заг. ред. С.П. Щерби. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
13. Сафуанов Ф. Аффект: судебно-психологический. Экспертологический анализ / Ф. Сафуанов // Психологический журнал. – 2001. – № 3. – С. 19–25.
14. Криминология : [учебник для вузов] / под ред. А.И. Долговой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : НОРМА, 2003. – 846 с.
15. Криминология : [учебник для вузов] / под ред. В.Н. Буракова, Н.М. Кропачева. – СПб. : С.-Петербург. гос. ун-т ; Питер, 2003. – 422 с.
16. Болдырева С.К. Миграция. Сущность и явление / С.К. Болдырева, Д.В. Колесов. – М. ; Воронеж : МОДЭК, 2004. – 295 с.
17. Лебедева Н.М. Теоретические подходы к исследованию взаимных установок и стратегий межкультурного взаимодействия мигрантов и населения России / Н.М. Лебедева // Стратегии межкультурного взаимодействия мигрантов и населения России : сб. статей / под ред. Н.М. Лебедевой, А.Н. Тарко. – М. : Изд-во РУДН, 2009. – С. 10–64.
18. Grigir'ev D.S. Factory sociojekonomicheskoy adaptacii migrantov / D.S. Grigir'ev // Teoreticheskie problem jetnicheskoy i krossku'lturnoj psihologii : materialy Chetvertoj mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii. – № 2. – Smolensk, 2014. – S. 70–73
19. Горбатенко В.П. Етнос / В.П. Горбатенко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – К., 1998–2004. – Т. 2 : Д–Й. – 1999. – 744 с.
20. Проблеми сьогодення: незаконна міграція // Волнорез. Новини із Одеси [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://volnorez.com.ua/novosti/programma-sogodennya-nezakonna-migraciya.html>.
21. Коломытц Д.М. Структурные особенности этнической преступности / Д.М. Коломытц. – М., 2004. – 278 с.
22. Топильская Е.В. Организованная преступность / Е.В. Топильская. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 1999. – 346 с.
23. EU Organized Crime Threat Assessment 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <https://www.europol.europa.eu/content/publication/octa-2006-eu-organised-crime-threat-assessment-1457>.
24. Україну може накрити хвиля «інтернаціональної» злочинності: Кримінал у стилі етно від 8 серпня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://prokuratura.org.ua/?p=2035>.
25. Геворгян Г.М. Преступные этнические формирования / Г.М. Геворгян // Законность. – 1999. – № 9. – С. 36–38.